

значення, чітку мету залучення, дуже яскраву індивідуальність і потужний асоціативний потенціал. Окрім цього, власні назви в поетичних творах Кім Соволя водночас є також яскравим показником індивідуальності поета, своєрідною вербальною маніфестацією його філософських, релігійних та естетичних поглядів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Столяренко М.В. Записки з ономастики. Вип.8. Збірник наукових праць. – Одеса: Астропринт, 2005. – С. 49-59.
2. Бондаренко І.П. Розкоші і злидні японської поезії: японська класична поезія в контексті світової та української літератури. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 566 с.
3. [Хангугіні побин кім соворе мьонгші моимчжіп. – Чхопхан 1се 2006 ньон 11 воль 1 іль пальхенг]. – 191 с. (*кор. мовою*).
4. Кім Соволь. Лирика / Перевод с корейського Ким Рехо и Эдуарда Балашова/. – М., 2003. – 175 с.
5. [Кім соволь шічжіп. Мот ічжо]. – Sun Young Publishing Co. 1989. – 139 с. (*кор. мовою*).
6. Верная Чхунхян: корейские повести XIX в.: В 2-х т. Т.1 /Пер. с кор. А.Ф. Троцевич, Ю.Л. Кроля, Г.Е. Рачкова, А.Г. Васильева. – СПб.: Гипергон, 2009. – 328 с.
7. Карпенко О.Ю. Про літературну ономастику та її функціональне навантаження // Записки з ономастики. – Одесса, 2000. – Вип. 4. – С. 190–198.
8. Чхве Чонхо [Гори в житті корейців]. – Сеул, 1994. – (*кор. мовою*).
9. Троцевич А.Ф. История корейской традиционной литературы (до XX в.). – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. – 323 с.

УДК [811.111+811.161.2]’373.421

Олекса Г.І.
(Київ, Україна)

РІЗНОВИДИ ДІЄСЛІВНОЇ СИНОНІМІЇ У НЕБЛИЗЬКОСПОРІДНЕНИХ МОВАХ (на матеріалі української та англійської мов)

У статті досліджуються дієслова-синоніми в українській і англійській мові.

Ключові слова: дієслово, синонімія, лексика.

В статье исследуются глаголы-синонимы в украинском и английском языках.

Ключевые слова: глагол, синонимия, лексика.

The article investigates verb synonyms in Ukrainian and English languages.

Key words: verb, synonymy, lexis.

Запорукою існування та функціонування мови є її постійний розвиток. З розвитком мови розвивається її форма. Форма слова – це його звучання (фонетична оболонка) і його граматичні особливості, що дозволяють лексичній одиниці пов'язуватися з іншими словами в процесі мовлення.

Семантичний розвиток лексики не завжди супроводжується зростанням словника: він може відбуватися завдяки збільшенню кількості значень у слові.

У лексико-семантичній системі діалектично взаємопов'язані: 1). Прагнення слова до однозначності і розвиток у його семантичній структурі різних значень; 2). Автономність семантичної структури слова – схрещення семантичної структури різних слів; 3). Зближення в семантиці різних слів (синонімізація) – специфікація значень колишніх синонімів; 4). Розвиток синонімії – розвиток омонімії; 5). Метафоризація і демегафоризація як засіб нової номінації; 6). Емоційна маркованість – нейтралізація емоційної маркованості; 7). Емоційна нейтральність – розвиток емоційної маркованості; 8). Розвиток емоційної маркованості в окремих морфемах слова – нейтралізація емоційної маркованості морфем [1: 661].

Матеріалом даного дослідження є зіставлення дієслівної синонімії в українській і англійській мові (дієслова руху).

Центром синонімічного ряду, його домінантою, або опорним словом, виступає та лексема, що є носієм найменшої кількості семем. Наприклад, дієслово *рухатися* є центром такого синонімічного ряду: *переміщатися, переміщуватися, ворушитися, пересуватися, рушати*. В англійській мові ми маємо центральне дієслово *move*, що є центральним серед синонімів *go, proceed, locomote, travel, displace*. Дієслово *летіти* є центральним серед синонімів *літнути, ширяти, вилітати, парити, шугати*. Якщо розглянути дієслово *fly*, то воно є центральним до *wing, aviate, take flight*.

Розвиток лексико-семантичної системи мови спричиняє включення одного слова до різних синонімічних рядів. Кожна семема виявляється в слові внаслідок протиставлення його іншим словам. Тобто існує такий взаємозв'язок між семантичним розвитком слова і антонімією: протиставлення слів передбачає існування в кожному з них спільної семантичної основи. Наприклад, якщо *летіти* є центральним серед лексико-семантичної групи зі значенням *пересуватися в повітрі за допомогою крил*, то ми можемо спостерігати його в іншому синонімічному ряді, центром якого є дієслово *бігти* (*швидко пересуватися на ногах*). Дієслово *летіти* знаходиться ближче до периферії і є емоційним підсилювачем із значенням *бігти дуже швидко*. Дієслово *fly* також належить до різних синонімічних рядів. Так само, як і в українській мові, воно є центром лексико-семантичної групи *пересування в повітрі за допомогою крил*, проте ми знаходимо його на периферії такого синонімічного ряду *scat, scarper, lam, bunk, escape* центром якого є дієслово *flee* (*run away quickly*).

Багато похідних значень слів утворюються завдяки метафоризації первинних. Оскільки метафора – це порівняння, що виникає як наслідок порівняння предметів або явищ за певною ознакою, то внутрішньою формою цього слова стає саме ця ознака. Так, внутрішньою формою дієслова *брикатися* є дії тварини, що захищається, внутрішньою формою дієслова *змійтися* є зигзагоподібні рухи змії. Помітне місце в семантичній історії слів займає «антропонімізація» природних явищ, тобто приписування живій і неживій природі процесів і дій, пов'язаних з діяльністю людини, з функціонуванням її організму, з подібністю до частин її тіла, до вироблених нею предметів тощо. Саме цим пояснюється,

що сонце і місяць *сходять і заходять* (*the sun/ moon sets/ rises*), що вітер *дме* (*the wind blows*), хмара *пливе* (*the clouds move*). Не менш істотне значення має і зворотний процес: порівняння людини, її дій з явищами, характерними для неживої природи, рослинного і тваринного світу, наприклад *видряпуватися, вимітатися, рачкувати*. Подібний процес спостерігається і в англійській мові: *climb, worm, serpentine*. Розвиток метафоричних значень у слові нерідко відбувається через словосполучення. Наприклад метафоричні значення слів *носитися* (з ким, чим) – *виявляти надмірну турботу про кого-, що-небудь; вскочити (куди?)* – *зазнати неприємності, біди; налягати (на що?)* – *прискорювати* походять від фразеологізованих сполучень *носити на руках, вскочити в халепу, налягати на ноги*. Завдяки метафоризації в слові розвивається абстрактне значення, початкова образність якого виявляється лише при дослідженні живих словотвірних зв'язків:

На перон вибігло двоє військових (Ю. Яновський)

Two military men ran on the platform.

У село вони *продерлися* глухою стежкою, яка вибігала з балки (П. Панч)

They broke through to the village on the path that was running out of the beam.

Долиною козак іде та у журби *путається*... (Т. Шевченко)

The Cossack goes through the valley and asks the grief...

Як тобі *ведеться* у Києві?... Як ідуть твої заняття? (Л. Українка)

How do you like being in Kyiv?... How is it going with your lessons?

Булькає, переливаючись із барильця в карафки, добуте з радгоспних льохів вино. (О. Гончар)

Mined from the state-farm cellars wine bubbles, flowing from the barrel into the carafes.

Золотим вінцем *підіймається* місяць, переливаються різними кольорами зорі. (М. Стельмах)

The Moon is rising like a golden crown, the stars are sparkling brightly.

Як бачимо, дієслово *переливатися* в українській мові завдяки метафоризації набуває значення *блищати, виблискувати, сяяти*. Дієслово *flow* такого значення не набуває. Метафоризуючись, воно набуває значення *stream, current* (*The visitors flowed out of the terminal*), тобто *війти стрімким потоком* і *вживається* на позначення людського руху, а не руху рідини.

Емоційна маркованість слова є одним з важливих стимулів змін у лексико-семантичній системі мови. Виникнення синонімічних рядів збільшує

кількість назв одного поняття і разом з тим дає можливість поєднувати номінацію з певною суб'єктивною оцінкою денотата.

Нааявність синонімів у мові дає змогу розташувати їх за ступенем позитивної та негативної оцінки. Так нейтральному *йти* в сучасній українській мові, з позитивного боку, відповідають *крокувати, виступати*, а з негативного, – *дибати, шкандибати, плестися, плентатися*. Ситуативно то позитивної, то негативної оцінки набувають слова *дріботіти, частити, перевалюватись*. Нейтральному *летіти* з позитивного боку, відповідають *витати, кружляти, линути, майнути*, а з негативного боку – *вітрилися, носитися*. Позитивної або негативної оцінки можуть набувати слова *випурхувати, випорскувати, вихатися*. В англійській мові нейтральному *go* з позитивного боку відповідають *locomote, move, proceed*, з негативного *fling, whirl*. Залежно від ситуації *depart, pass* можуть мати

позитивне або негативне значення. Нейтральному *fly* з позитивного боку маємо синоніми *wing, aviate*, з негативного – *flee*. Дієслова *vanish, vaporize* набувають як позитивної, так і негативної оцінки.

В основі української літературної мови лежить загальнонародна мова. Уснорозмовна мова становить джерело для літературної мови [2 (2: 8)]. Особливе місце займає взаємодія між українською літературною мовою і народними говорами на лексичному рівні. У наш час діалектна лексика продовжує слугувати одним із важливих джерел збагачення літературної української мови і переважно виконує певну стилістичну роль. У сучасній літературній мові лексичні діалектизми охоплюють найрізноманітніші тематичні групи [3: 127]. Дієслова руху не є винятком. Наприклад, нейтральному дієслову *іти* відповідають такі народнорозмовні синоніми: *валандатися, валашатися, веитатися, верстати, волоктися, дибати, дріботіти, перти, сунути, тягтися, чалапати, човгати, шкандибати*. Дієслову *стрибати* синонімічними є *брикати, гасати, гапати, гедзатися, гецати, гопати, гуцати, плигати, скакати, цибати*. Дієслову *падати* відповідають такі синоніми: *беркицьнути, бухатися, гепати, гепнутися, загудіти, ляпнутися, хрьопнути, рунути, розтягатися (на весь зріст), шубовстати (у воду)*.

Усвідомлення суперечностей між говіркою як системою і діалектною мовою як системою систем, їх різнорівневості і незіставності зумовило розмежування синонімів і ареальних опозитів: синоніми – близькі за значенням слова в одній мовній системі (чи в одній говірці), гетероніми – близькі за значенням слова в різних системах (чи в різних говірках) [4: 152].

В англійській літературній мові ми майже не спостерігаємо взаємодію з народними говорами на лексичному рівні. Діалектизми дуже рідко фіксуються словником як такі, що належать до літературної англійської мови. До того ж, деякі діалекти англійської мови є не територіальними, а соціальними, наприклад діалект *Cockney*. В українській мові сучасні дослідники не виокремлюють соціальних діалектів [5: 71]. Належність синонімів до різних стилів і діалектів мови є дуже важливою, але вона не зачіпає понятійну сторону значення. Наприклад, у ряді *exit/ go out/ leave/ get out/ exeet* синоніми *exit* і *go out* відрізняються один від одного емотивністю, *go out* посилює значення *leave*, а *exeet* несе в собі семи не тільки дії та емоційної оцінки, а й стилістичну ознаку приналежності до діалекту (*exeet – move out of, Cockney*). Синоніми, що представляють одне й те ж поняття в різних стилях мови, називаються відповідно стилістичними і, як правило, можуть бути взаємозамінними (особливо у бік нейтрального значення). Відмінності між ними знаходяться в сфері застосування; відтінки самого сенсу при цьому носять чисто стилістичний характер.

Синонімічні відносини можуть з'явитися в мові між тими словами, які в мові синонімами не є (контекстуальні синоніми). Ряд контекстуальних синонімів закріплюється згодом у мові, виступаючи в одному і тому ж контексті, і тоді можна говорити про контекстуальну синонімію окремих лексико-семантичних груп багатозначного слова. Наприклад, дієслова *fly, slip, stop, vanish* не є синонімами в основному значенні, але в контексті *disappear* їх об'єднує домінанта *vanish*. В українській мові також спостерігаються контекстуальні синоніми. Наприклад: *відпадати, поринати, сходити* мають синонімічність в контексті *зникати*.

Близькими за значенням можуть бути не тільки синоніми. Ряд слів може об'єднуватися у тематичну групу, основна відмінність якої від синонімічного ряду полягає в тому, що, маючи загальне значення, члени групи представляють різні денотати і не взаємозамінні. Так, слова *jump, bounce, hop, spring, leap* становлять синонімічний ряд, описуючи один

і той же денотат (*відитовхуватися від чогось твердого*), тоді як набір *a movement, an arrival, an exit* об'єднується у тематичну групу *іменник для позначення руху*, що складається з різних денотатів.

Проведений аналіз дієслівної синонімії в українській та англійській мовах дозволяє зробити висновки, що дієслівним синонімам властиві функції заміщення для зняття тавтологічності та уточнення різних ступенів проявлення ознаки, а також наявність особливих відтінків значення, надання мові емоційності. Семантика слова розвивається через синонімічний ряд. Семантично дієслово виступає як однозначним, так і багатозначним, може зберігати значеннєву автономність і залежність від семантики інших слів. Полісемантичні дієслова входять до різних синонімічних рядів, виступаючи центром в одному синонімічному ряді і перебуваючи водночас на периферії іншого. На відміну від української, англійська літературна мова не звертається до територіальних діалектів для збагачення лексики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Історія української мови: лексика і фразеологія / [В.О. Винник, В.Й. Горобець, В.Л. Карпова та ін.]; під ред. В.М. Русанівського. – К.: Наук. Думка, 1983. – 743с.
2. Гриценко П.Ю., Білодід І.К. Вибрані праці / П.Ю. Гриценко, І.К. Білодід. – К.: Наук. думка, 1986. – (Вибрані праці: в 3-т. / П.Ю. Гриценко, І.К. Білодід; т.3).
3. Діалектна мова: сучасний стан і динаміка в часі: тези доповідей міжнародної наукової конференції, 5-7 березня 2008р. / відп. ред. П.Ю. Гриценко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2008. – 224с.
4. Гриценко П.Ю. Ареальне варіювання лексики / П.Ю. Гриценко. – К.: Наук. думка, 1990. – 269с.
5. Русанівський В.М. Структура лексичної і граматичної семантики / В.М. Русанівський. – К.: Наук. думка, 1988. – 228с.
6. Словник української мови. В 10-ти томах / [ред. І.К. Білодід]. – К.: Наук. думка, 1975.

УДК 811.112.2'373

Мовчан Д.В.
(Глухів, Україна)

МОТИВАЦІЯ АНТОНІМІЇ (на матеріалі антонімів-іменників німецької мови)

Стаття присвячена вивченню проблеми мотивації антонімічних одиниць. Автором вказуються типи антонімічної мотивації та доводиться, що факт мотивації є визначальним у виникненні слів-антонімів, входженні їх до мовної системи та закріпленні узусам.

© Мовчан Д.В., 2011